

MOHÁCS TÓL ZSITVATOROKIG
A XVI. SZÁZADI HABSBURG-OSZMÁN VISZONYOK ÉS
ÍROTT FORRÁSOK TANULMÁNYOZÁSA

Humán tudományi szekció

Mentor:

Dr. Pfeiffer Attila

Hallgató:

Morvai Rác Richárd

Újvidéki Egyetem

BTK történelem szak

3. évfolyam

2022. november, Újvidék

Tartalom

Introdukcio	3
Törökök és változások Európában	4
Közép- Európa és a törökök a Mohácsi csatáig	8
Európa a XVI. században	15
„NEMZETI NAGYLÉTÜNK NAGY TEMETŐJE, MOHÁCS!”	17
A magyar történelem fontosabb feljegyzései a hódoltság korából	19

Introdukcio

Ahhoz, hogy megérthessük azokat a jelenségeket, illetve változásokat, melyek a mohácsi csata és a zsitvatoroki béke között jelentkeztek Magyarországon és a Balkán-félszigeten, azaz magának a munkának a lényegét, összetettségét, vissza kell utaznunk az időben, egészen a legfontosabb jelenségekig, melyek ezeket a térségeket érintik, valamint az országok között létrejött meghatározó külpolitikai kapcsolatokig.

Az Árpád-ház vezetett Magyarország, valamint a Nemanjić-dinasztia által uralt Szerbia már a kései középkorban is elég szoros kapcsolatban álltak. Dragutin király (1276-1282) felesége Katalin, V. István magyar király lánya volt. Ennek a házasságnak az előzménye a magyarok és a szerbek közötti 1268-as konfliktus volt, melyben az akkori magyar király, IV. Béla kerekedett felül. A háború lezárásakor kötött egyezségben helyet kapott a dinasztikus házasság a két család között, melynek gyümölcse az előbb említett esemény volt.¹ Hamarosan azonban Dragutinnak le kellett mondania a trónról, öccse javára. Ekkor vette át a Szerémségként ismert terület egyik részének irányítását, melyet egészen haláláig kormányzott is, emellett magyar főúri tisztelet is kapott.² Mivel nem sikerült fiának biztosítania a szerb koronát, más irányba kezdett tekinteni. Az Árpád-ház 1301-es kihalása után fiának- aki IV. Béla unokája volt- a magyar koronát szeretne volna megszerezni, ám ebben az esetben sem járt sok sikerrel. Ezzel egy időben kezdte meg a felemelkedését egy másik dinasztia, mely később Európa legmeghatározóbb játékosává vált. Történetesen a Habsburgokról, van szó, akik, az oszmán törökök mellett a dolgozatomnak és kutatásomnak főszereplői, illetve a velük kapcsolatban lévő szerbek, akik nagy szerepet játszottak a XVI. században a két ország között, illetve az országok államapparátusában. Az említett uralkodócsalád számára a legjelentősebb esemény a későbbi I. Rudolf (1273-1291) német-római uralkodóvá való választása volt, mellyel örökre beírták magukat a történelemkönyvekbe.³ Később, kevesebb mint egy évszázad elteltével megjelenik a Balkánon és Európa szívében egy újabb dinasztia, mely felemelkedését Kis- Ázsiában kezdte meg. Az a dinasztia, mely hamarosan az egész Balkán-félszigetet uralni fogja, és nem melleleg három kontinensen is birtokokat tud majd szerezni. Ez az Oszmán-dinasztia, mely az Oszmán Birodalom hatszáz éves fennállása alatt végig meg tudott maradni,

¹A középkorban, valamint a kora újkorban gyakran kötöttek hasonló házasságok, melynek egyfelől az országok közötti béke fenntartása, illetve gyakorta volt cél egyes területek megszerzése is ily módon.

²Невен Исаиловић, Међуречје Саве и Дрине у позном средњем веку: између Угарске, Србије и Босне у На граници хришћанске Европе (уредник Арпад Хорњак), Нови Сад, Форум, 2020, 37-38

³Martyn Rady, A Habsburgok, Helikon, Budapest, 2022, 39-40

és uralkodót tudott biztosítani az országnak. Ezek az események előzték meg azt a korszakot, mely vidékünkre és egész kontinensünkre is hatalmas hatással volt, az oszmán hódítások korát.

Tulajdonképpen ez lenne a munkám lényege és jelentősége – bemutatni a Közép-Európáért versengő „nagyhatalmak” között lejátszódó eseményeket, vízvélasztókat a kora újkorban, illetve a korszakból származó történelmi forrásokat, melyeknek tanulmányozásával – véleményem szerint – keveset foglalkozunk, annak ellenére, hogy értékes adatokat rejthetnek számunkra. Emiatt igyekeztem én is a legtöbb dokumentumot a munkám során bemutatni, persze történelmi kontextusba helyezve. A felhasznált forrásaim időrendi sorrendben szeretném bemutatni az olvasók számára, illetve rövid elemzés után összekapcsolni az adott történelmi eseményekkel, valamint rámutatni jelentőségeikre. A felhasznált irodalmat több hónapnyi kemény kutatás és elemzés után sikerült több nyelven összegyűjtenem. Igyekeztem a tényeket a lehető legjobban feltárni, persze több szemszögből is megvizsgálva, és az olvasó elé tárni.

Meg kell hagynom azonban egy érdekességet, mielőtt áttérnék a munka fő témájára, azaz a kora újkor Oszmán-Habsburg viszonyok tanulmányozására. Mikor belekezdtem ebbe a projektbe, tudtam, nagy fába vágtam a fejszém, hiszen egy nagyon érdekes téma, eléggé elrejtett szegmensét kezdtem tanulmányozni. Hipotézisem, mely a kutatás végére helytelennek bizonyult, hogy talán azért is foglalkozunk keveset ezzel a témával, mert kevés forrással rendelkezünk. Sajnos a végén inkább arra a megállapításra jutottam, hogy azoknak a dokumentumoknak a száma a kevés, melyet alapos analízisek segítségével mutattak be a történészek. Számos defter, útleírás, történelmi feljegyzés maradt ki ebből a körből a mai napig. Remélem, hogy talán a munkámmal és kutatásommal felkeltem a történészek érdeklődését ezen korszak irányába és ezáltal, valamilyen formában ugyan, de elő tudom segíteni a történelemtudomány fejlődését.

Törökök és változások Európában

A mohácsi csatáig vezető út hosszú volt a törökök számára. A török eredetű népek azonban nem voltak ismeretlenek a nyugati fejlettebb civilizációk számára. I. Jusztiniánosz és II. Jusztin császár idejében a bizánciak már kapcsolatokat építettek ki a török eredetű népekkel, főként a Perzsák elleni hadjáratok céljából.⁴ Azonban egészen a XIV. század kezdetéig a szeldzsuk-törökök nem játszottak meghatározó szerepet az európai életben. Oszmán, az uralkodóház első tagja, valamint névadója, sikeresen vette fel a harcot a Keletrómai

⁴ Георгије Острогорски, Историја Византије, Миба, Београд, 2017, 108

Birodalommal, amikor is 1302-ben sikerült legyőznie a császári sereget a Bafeus-síkon.⁵ Uralkodása alatt hiába sikerült neki szilárdan fellépnie a római császárok örökségét élvező bizánciakkal szemben, ám a keletrómaiak által felbérelt katalán csapatoknak sikerült megvernie Oszmán hadait 1305-ben. A törökök szerencséjére azonban a katalán társaság hamarosan a császár és annak országa ellen fordult. Az ezeréves államnak azonban emellett hamarosan két polgárháborúval is szembe kellett néznie, melyek tovább gyengítették a császárságot. Oszmán életében nem érezhette meg a teljes siker ízét, azt, hogy csapatai sikeresen elfoglalták Bursa városát- mire a hír eljutott hozzá már haldoklott. ⁶ Az állam élén fia, Orhan követte, aki elkezdte birodalmát kulturálisan is kapcsolatba állítani Európával. Ennek kulminációja a közte és VI. Ioánnesz bizánci császár lánya között létrejött házasság volt.⁷ A nagyobb török hódítások azonban még csak ekkor kezdődtek- az oszmán seregek hamarosan elfoglalták Trákia nagy részét, 1371-ben pedig már győzedelmüket ünnepelehték a Szerb Császárság felett is a csernomeni csatában.⁸ Ezután belharcok jelentkeztek Szerbiában, amelyet az Oszmán Birodalom ismét sikeresen kihasznált- 1389-ben, a rigómezei csatában a szerbek elvesztették Lazar kenézt, aki lányai kiházásításával igyekezett megszilárdítani hatalmát.⁹ Azonban a török veszedelem magával hozta a kulturális változás szelét is. Lazar halálával újra belső viszályok alakultak ki a két nagyhatalmú dinasztia, a Brankovićok és a Lazarevićek között, akik nem mellesleg rokoni kapcsolatban is álltak egymással¹⁰. Ezekben a nehéz időkben vette át a Lazarevićek körében a vezető szerepet Milica, a koszovói csatában elhunyt Lazar felesége. Szerbia ekkor vált török vazallussá, emmellett lányát, Oliverát az új szultánnak, Bajazitnak ajándékozta, így került ez a szerb nemesi származású nő a szultán háremébe.¹¹ Ezen házasság politikai hátterét biztosan tudjuk igazolni, azonban a történelmi források nem tudnak pontos képet adni számunkra, hogy valójában kinek is volt az ötlete a házasság. Az egyik fontos írásos forrásunk Konstantin Filozof István despota hagiográfiája című műve, melyben arra találunk nyomokat, hogy az említett esemény a szerb udvar kezdeményezésén alapult.¹² Egy másik forrás, mely a középkori szerb történetírás egyik legkiemelkedőbbjének számít, ami az Oszmán

⁵ Halil Inalcik, *The Ottoman Empire, The Classical Age 1300-1600*, Weidenfeld and Nicolson, London, 1973, 6

⁶ Steven Runciman, *The fall of Constantinople 1453*, Cambridge University Press, Cambridge, 1965, 32-33

⁷ Георгије Острогорски, *Историја Византије*, Миба, Београд, 2017, 591

⁸ Ágoston Gábor, *Az Oszmán hódítás és Európa*, Rubicon Intézet, Budapest, 2022, 35; *Историја српског народа*. 1. Српска књижевна задруга, Београд 1981, 600—602.

⁹ Teodora nevű lányát például Garai Miklóshoz adta hozzá.

¹⁰ Lazar utóda és egyben fia István és Vuk Branković felesége, Mara testvérek voltak.

¹¹ Марко Шуица, *Милица књегиња немирног доба*, Еволута, Београд, 25-27

¹² „и по савету патријарха и целог сабора свештених лица и целог синклита даде је за жену Амиру великом (Бажазиту), да би било спасено христоименито стадо од вукова који су га клали “. Константин Филозоф, *Житије деспота Стефана*; Никола Гиљен, *Две српске султаније*, Дерета, Београд, 2016, 71

Birodalom történetével áll kapcsolatban, Konstantin Mihalović Janičarove uspomene¹³ című műve. Ez a forrás egy olyan első kézből származó forrása, melyben a szerzője a janicsárok barakjában töltött időről számol be.¹⁴ A nagy történelmi jelentőséggel rendelkező dokumentum egy helyen arról számol be, hogy a házasság a török szultán kezdeményezése miatt jött létre.¹⁵ A mű alapján még bizonyosnak vélhetjük, hogy a szerb despota és Bajazid szultán között szívélyes kapcsolt állhatott fenn, amelyről az előbb említett mű is tanúskodik az alábbi módon: „Деспоте, остани овде и сагради град себи на овоме месту; нећу те дирати и опомињем те да имаш много непријатеља на нашем двору; па ако те буду прекопосланика позивали, не долази к мени; ја те ево овако остављам да би своју главусачувао. Захваливши, деспот остаде и поче зидаати град Београд, који и данас постоји”¹⁶ Magyarország, melyben akkora Luxemburgi Zsigmond (1387-1437) uralkodott, a török terjeszkedést látva egyre inkább igyekezett beleavatkozni a Balkán- félszigeten dúló háborúskodásba. Pár évvel a koszovói csata után, pontosabban 1396-ban Zsigmond egyfajta keresztes hadjárat során próbálta meg kiszorítani a törököket az újonnan elfoglalt területekről. Ez a hadjárat azonban magyar kudarcra végződött, melyet a történészek mai napig szívesen elemeznek a rosszul eltervezett logisztika miatt¹⁷. Érdekes megjegyezni, hogy a szerb uralkodó, aki ekkorra már nagykorúsította magát, a törökök oldalán harcolt.¹⁸ Ez a csata volt talán az a fordulópont, mellyel elkezdődtek az évszázados magyar-oszmán viaskodások.

Azonban hamarosan forduloponthoz érkezett nemcsak az Oszmán Birodalom és a Balkán- félsziget, hanem egész Európa történelme is. Bajazid uralmának ugyanis hamarosan drasztikus vége lett. Az angórai csatában a mongol hadak legyőzték a szultánt, aki fogságba került, ahol hamarosan életét is vesztette. Mivel fiai között nem határozta meg az öröklődési sorrendet, ezért közöttük belháborúra került sor, mely egy évtizedig tartott. Ez az időszak mélyreható következményekkel járt, hiszen legyöngítette az államot, illetve megtorpant a terjeszkedés is Európa felé, azonban ezek nem voltak hosszú életűek, így az európai államoknak nem is sikerült kihasználni őket.¹⁹ Ez idő tájt vett hatalmas váltást vett a szerb despota²⁰

¹³ Egy janicsár visszaemlékezései

¹⁴ Лемајић Ненад, Извори и историографија о српском средњем веку, Филозофски факултет у Новом Саду, Нови Сад, 2007, 64-65

¹⁵ „Цар Бајазит узео је себи за жену сестру Стефанову Деспину.” Константин Михаиловић, Јаничарове успомене; Никола Гиљен, Две српске султаније, Дерета, Београд, 2016, 74

¹⁶ Konstantin Mihailović, Janičarove uspomene, Prosveta, Beograd, 1966, 87

¹⁷ Ágoston Gábor, Az Oszmán hódítás és Európa, Rubicon Intézet, Budapest, 2022, 36-37

¹⁸ Марко Шуица, Милица кнегиња немирног доба, Еволута, Београд, 29

¹⁹ Steven Runciman, The fall of Constantinople 1453, Cambridge University Press, Cambridge, 1965, 42-44; Никола Гиљен, Две српске султаније, Дерета, Београд, 2016, 102-103

²⁰ István kenézként került az állam élére, viszont később despota címet kapott a bizánci császártól.

politikája. A helyzetet jól felmérvén hátat fordított a belviszályok miatt legyengült törököknek, és a magyar király vazallusává vált, valamikor a XV. század elején, valószínűleg 1403-ban vagy 1404-ben. Uralkodásának ezen szakaszára egészen a középkori Szerbia végső bukásáig a magyar-szerb kapcsolatok erősödése és javulása jellemző. Ezen tézisek alátámasztására jó példaként szolgálnak például a következők is: István despota az elsők között lett tagja az 1408-ban alapított Sárkány Lovagrendnek, illetve 1411-ben, amikor megújította vazallusi kötelezettségeit, birtokokat kapott a történelmi Magyarország területén, melyek közül pár a mai Vajdaság területén található, akárcsak Óbecse, Nagybecskerek, Apatin.²¹

Ezeknek a történések szintén nagy változással jártak, ez alaklommal leginkább a demográfiai összetételre. A koszovói csata után elkezdődött egy migrációs folyamat, melynek során szerbek tömegesen menekültek Magyarország területére az addig általuk birtokolt területekről, melyet a törökök teljesen felperzselték. Ezek a vándorlások csak tovább fokozódtak egészen addig, míg el nem érték első kulminációjukat a középkori Szerbia végleges bukásáig, majd az 1690-es nagy szerb vándorlással. Azonban a teljes fordulópontot a Szerb Despotaság 1439-es bukása jelentette. Ekkoron kezdődtek meg valójában, nagyobb tömegek áttelepülésével ezek a vándorlások, illetve a szerb államiság eszménye is ekkor kezdi megvetni lábát Magyarországon.²² A szerbek ezután egyre nagyobb mértékben települtek északi szomszédjuk területeire, ezzel megváltoztatva a Magyar Királyság demográfiai összetételét. Ezek a szerbek, akik általában főuraikat követték gyakran részt vettek a magyar területek megvédését szolgáló háborúkban. Fontos megemlítenünk azonban, hogy nem csak a törökök ellen, hanem Mátyás egyik másik ellenlábasa, Habsburg Frigyes ellen is bevetésre kerültek ezek a szerbek, más etnikumokkal együtt. A szerb nemesség egyes alakjai, illetve híres családjai pedig különböző nemesi titulusok birtokosai lettek. Később az igazságos király halála után pedig meghatározó tényezői lettek a Jagellók, ezáltal közvetve később a Habsburgok magyarországi uralkodásának.²³

Fontos még kiemelni, hogy ezeknek a középkori és kora újkori migrációknak a magyar állam déli határaiban, illetve a törökök ellen folytatott háborúk idejében kifejtett hatásait Dudás Gyula a mai történészeket több mint egy évszázaddal megelőzve már a XIX. század végén tanulmányozta.²⁴ Dudás történelmi források és rengeteg analízis segítségével mutatja be a

²¹Александар Крстић, Српски деспоти и властела у државној структури Угарске (1404-1459) у На граници хришћанске Европе (уредник Арпад Хорњак), Нови Сад, Форум, 2020, 21-22

²²Милош Благојевић, Дејан Медаковић, Историја српске државности I, САНУ, Нови Сад, 2000, 285-287

²³Снежана Божанић, Српски великаши у политичким превирањима око избора Владислава за краља Угарске у Истраживања 24, Филозофски факултет у Новом Саду, Нови Сад, 2013, 151-157

²⁴А mű 1896-ban jelent meg „*A bácskai és bánsági szerbek szereplésének története, 1526-1711*” címen.

szerbek helyzetét a Habsburg Birodalomban, pontosabban annak magyarországi részében. Nélkülözhetetlen megjegyeznünk, hogy a birodalom déle része nem sokáig maradt Habsburg kézen, hiszen a XVI. század folyamán az Oszmán Birodalom fennhatósága alá kerül. Az említett tanulmány kutatását képező népek azonban legfőképp itt éltek. Viszont az állam középső részén²⁵ továbbra is részt vettek a Magyarország három részre szakadását elősegítő harcokban I. Ferdinánd, valamint Szapolyai János oldalán²⁶, Emellett az oszmán- magyar háborúkban, a tizenötéves háborúban, nem utolsó sorban pedig a Bocskai féle felkelésben is.²⁷

Közép- Európa és a törökök a Mohácsi csatáig

A két dinasztia közös történetének kezdetétől a mohácsi csatáig, ahogyan csak a mondás is tartja „sok víz lefolyt a Dunán”. Mindkét dinasztia a kései középkorban kezdte meg felemelkedését, melynek a közös kapcsolatokban hamar meg is lett a következménye. Amellett, hogy a folyamatos háborúskodás miatt egyre jobban meg tudták ismerni egymást, a XVI. századra már ugyanazok a területek váltak mindkét birodalom érdekszférájává.

A dolgozatom elejében már ismertettem az Oszmán-dinasztia felemelkedését, emellett az általuk uralt birodalom terjeszkedésének fontosabb szakaszait is ismertettem, valamint taglaltam a szerbek közvetítő és kulturális szerepét a XV. század közepéig. Eljött az idő, hogy most a másik felet is röviden bemutassam.

A Habsburgok genealógiájában számos ellentmondást találunk. Ami bizonyos, hogy akárcsak a többi középkori uralkodóházat, úgy őket is érdekelte korábbi őseik felkutatása. Emiatt számos olyan családfa készült, melyekről rövid kutatás után is megállapítható, hogy valótlanságokat közölnek²⁸. Az első, a dinasztia történetéről származó objektív történelmi források a X. századból származnak és a Muri apátságához kötődnek. A legendák szerint ezt az apátságot Idda alapította 1027-ben, amikor is a Radbottal kötött házaság miatt ajándékba kapta.²⁹ Innentől kezdve folyamatosan újabb területeket tudtak meghódítani Közép-Európában

²⁵ Ez legfőképp a mai Magyarország területével azonos területekkel egyezik meg.

²⁶ Nehéz meghatározni, ki kinek az oldalán harcolt, hiszen mindez érdek kérdése volt. Abban az esetben, ha jobb lehetőségek és feltételek mutatkoztak gyorsan, alig hezitálva átálltak az addig „ellenséges” oldalra. Dudás emellett elítéli a szerbek ellenséges bemutatását, kiemelve, hogy mindez érdek kérdése volt azokban az időkben. A szerbek szerepéről a belviszályok korában bővebben: Дејан Микавица et al, Срби у Хабзбуршкој монархији од 1526 до 1918., Књига 1-2, Прометеј-Филозофски факултет-РТВ, Нови Сад 2016, 32-74

²⁷ Győre Zoltán, Pfeiffer Attila, Godišnjak Istorijskog arhiva društva Bačko-Bodroške županije i srpske teme u Историја и интерпретација (Момир Самарцић уредник), Филозофски факултет у Новом Саду, Нови Сад, 2020, 53-54

²⁸ Ilyen hasonló példák például a dinasztia visszaeredeztetése egészen Trójáig, azonban a Noé-tól, valamint egyes politeista vallások isteneitől való származás lehetőségét is figyelembe vették. Zoltan Đere, Habzburška monarhija 1526-1792, Filozofski fakultet, Odsek za istoriju, Monografije br. 60, Novi Sad 2014, 13-14

²⁹ Martyn Rady, A Habsburgok, Helikon, Budapest, 2022, 28

bizonyítva rátermettségüket, hol a házasságkötés, hol pedig a harcokban bizonyított kimértségük segítségével. A híres morvamezei győző³⁰, Rudolf pedig 1273-ban, ahogyan már említettem a Német- római Birodalom királyi címét³¹ is be tudta magának biztosítani. Rudolf és a dinasztia élete azonban ezen események után mély lejtőnek eredt, mely valahol a XV. század elejére stabilizálódott³².

Mire a törökök a Balkán- félsziget középső meghódításában mesterkedtek, addigra Magyarország hatalmas változások jelentkeztek. Egy félévszázados uralkodás után Luxemburgi Zsigmondot (1387-1437) magához szólította a teremtmény. Utóda Erzsébet nevű leányának férje, Habsburg Albert lett³³. Ez az esemény történelmi jelentőségű, hiszen ekkor lépett Magyarország élére először uralkodó a Habsburg-házból, másfelől pedig ekkortól számíthatjuk a konkrét Habsburg- török háborúk idejét, hiszen ekkortól már Habsburg ült egy olyan ország trónján, amely déli szomszédjával, az oszmán-törökökkel folyamatosan háborúban állt.

Albert apósa hatalmát kihasználva már halála után kis idővel, december 18-án megválasztatta magát a magyar előljárókkal, s a következő év első napján már meg is koronázták Magyarország első Habsburg királyát. Csehországban is azonnal elkezdte az ország előljáróit meggyőzni, ám ott ellenlábasa is akadt.³⁴ Csehországban ez idő tájt azonban korántsem volt békés a belpolitikai színtér. A huszita háborúk, illetve a nemesség megosztottsága nagy fejtörést okozott Albertnek, igaz az előző majd végleges csak fia uralkodása idején ért véget 1452-ben. Viszont azt biztosan állíthatjuk, hogy ezek a belpolitikai problémák vezethettek V. Lászlónak, azaz Albert fiának az uralkodásban való megcsönkített szerepéhez.³⁵ Mindezek ellenére sikerült megszereznie a másik fontos közép-európai koronát, melyet élete végéig meg is tudott őrizni. Albertnek rövid idő alatt drasztikus döntéseket kellett meghoznia, hogy országát megmentse a török véstől. Elsősorban Erdélyt érték támadások az oszmánok oldaláról, ezért gyorsan kellett cselekednie. A következő évre már országgyűlést is

³⁰A második morvamezei csata vagy másnéven a dürnkruti csata 1278. augusztus 26-án játszódott le, amikor is I. Rudolf és IV. (Kun) László (1272-1290) hadai megsemmisítő vereséget mértek II. Ottokár (1253-1278) seregeire, amiben maga a cseh király is életét veszítette.

³¹Annak ellenére, hogy életében és halála után is nagy tiszteletnek örvendett sohasem sikerült császárrá koronáztatnia magát.

³²Martyn Rady, A Habsburgok, Helikon, Budapest, 2022, 43-44

³³A Habsburgok már ekkor is mesteriek voltak a házasságkötés technikájában. Ez a házasság pedig az 1364-ben kötött Luxemburg- Habsburg- szerződés eredménye volt.

³⁴Pálosfalvi Tamás, Magyarország története 7 A Hunyadiak kora 1437-1490, Kossuth Kiadó, Budapest, 2009, 8-9

³⁵Дворник. Френсис, Словени у Европској историји и цивилизацији, Београд, Clío, 2006, 253,259

hívott össze Budán. ³⁶Az országgyűlés végével Albert a déli területekre sietett, hogy felvegye a harcot legnagyobb külpolitikai ellenségével. Azonban nem sejtette, hogy életében ez lesz az utolsó nagy mérkőzése. Brankovics György szerb despota 1439-ben hatalmas élet- halál háborút folytatott a törökökkel. Emiatt igyekezett megnyerni magának a magyar király segítségét is. Júniusban már Budán tárgyalta Alberttel, aki földbirtokokat adományozott neki Világos környékén. Albert igyekezett Györgynek segíteni országa megvédésében, mindhiába. A kevés katona és szervezetlenség miatt a magyar király nem tudta megakadályozni a Despotaság bukását, később pedig Pétervárad és Futak környékén tartózkodott katonáival, ahol halálosan megbetegedett. Albert járvány áldozta lett, és az év október 27-én visszaadta életét a teremtőnek. ³⁷

Az első Habsburg magyar király halálával rövid időre új időszak kezdődött a magyar történelemben, mely megszakításokkal egészen a mohácsi csatáig tartott. Ez volt a Habsburg-Jagelló kapcsolatok időszaka. Albert lányát, Annát már korábban feleségül akarta venni az ifjú lengyel király, Ulászló, ezzel szerette volna összekapcsolni a Jagellókat a Habsburgokkal. Emellett a lengyel dinasztia amiatt is támadóan lépett fel Magyarországon, mert a Brankovicsok, a Szerbia despotáit adó dinasztia geyre inkább szált versenybe Albert özvegyének kezéért, illetve egyre inkább szálz versenybe a magyar trónért is. ³⁸ Megjegyzendő, hogy a Jagellók uralma Lengyelországban nagyban összekapcsolódik Magyarország szerepvállalásával is. Ismertes, hogy Kázmér lengyel király halálával a megüresedett lengyel trónra 1370.11.5-én Nagy Lajos magyar király ült, akit halála után lánya Jadviga királyként ³⁹ követett. ⁴⁰ Hedvignek hamarosan új kérője akadt, s el kellett válnia első férjétől, aki a Habsburg-dinasztia tagja volt. Így került sor 1385. január 18-án a litván uralkodó küldöttségével való tárgyalások kezdetére, melynek eredménye a krewói egyezmény lett azon év augusztusában. A következő évben Jagelló, Hedvig újdonsült férje megkeresztelekedett és a keresztény hitben az Ulászló nevet kapta. Pagány neve pedig a dinasztia nevévé változott. Ennek köszönhetően

³⁶ Pálosfalvi Tamás, Magyarország története 7 A Hunyadiak kora 1437-1490, Kossuth Kiadó, Budapest, 2009, 11-12

³⁷ Дејан Микавица et al, Срби у Хабзбуршкој монархији од 1526 до 1918., Књига 1-2, Прометеј-Филозофски факултет-РТВ, Нови Сад 2016, 19-20

³⁸ Тамаш Палосфалви, Бранковићи на мађарском престоу? у На граници хришћанске Европе, Европе (уредник Арпад Хорњак), Нови Сад, Форум, 2020, 11-13

³⁹ Jadvigát magyarul Szent Hedvigként ismerjük. A lengyel történetírásban azonban Jadvigaként, illetve Lengyelország királyaként (król Polski), nem pedig királynőjeként ismeretes.

⁴⁰ <https://rubicon.hu/cikkek/nagy-lajos> (megtekintés dátuma: 2022.09.12.)

került fontos helyre a lengyelek és a litvánok történelmi emlékezetébe a magyar korona és Magyarország.⁴¹

Mindenesetre a két dinasztia között ebben az időszakban a kapcsolatok meglehetősen rosszra fordultak, hiszen mindketten a magyar államért versengtek. A mai Szlovákia területén például nagyobb harcok folytak, melyben az újszülött Habsburg fiú ⁴²képviselője, Jan Giskra kerekedett felül. Emellett édesanyja a horvát és a szerb nagyurak támogatását is élvezhette. Ezek a főurak igyekeztek minél jobban kihasználni a helyzetet, és saját uralmuk alá helyezni az országot.⁴³ Erzsébet azonban mindenáron igyekezett fia számára- aki a belviszályok kezdetén még meg sem született-, biztosítani a koronát. Egy udvarhölgyével sikerült elloptatnia azt, és februárban megszülte fiát, aki az első olyan Habsburg lett Magyarország történelmében, aki örökölte a magyar koronát. A koronázás a magyar törvényeknek megfelelően történt, május 15-én. Azonban a lengyel király, aki már hosszabb ideje fente fogát a közép-európai területekre, bevonult Magyarországra, és magát is megkoronáztatta királynak, az év júliusában. Sajnos ennek a cselekedetnek hosszantartó hatásai lettek. ⁴⁴ Ulászlónak sikerült megerősítenie a hatalmát, nagy részben Hunyadi Jánosnak köszönhetően. Az elkövetkező években sikeresen vették fel a harcot törökökkel, 1440-ben Nándorfehérvárnál, 1441-ben a szendrői szandzákbg csapatait verték meg, 1442-ben az Erdélyt fosztogató törökök lelték vesztüket. Az elkövetkező évben pedig hadjáratot vezettek a török ellen, melyben óriási sikereket értek el, és egészen Szófiáig nyomultak előre. Azonban 1444. június 12-én cselszövéseket kihasználva a törökök a keresztes hadjáratot vezető magyarokat békére kényszerítették. Az ez után következő hadjárat pedig teljes kudarccal zárult- 1444. november 10-én Várnánál a törökök szétverték a magyar hadakat, és I. Ulászló is életével fizetett⁴⁵. Viszont az országnak akadt még egy királya, aki nagybátyja szárnyai alatt nevelkedett. Posthumus Lászlót ugyanis Habsburg Frigyes vette szárnyai alá, ezzel is megerősítve akaratát egy közép-európai superhatalom kialakítására, mely a Habsburg örökös tartományok mellett a cseh és a magyar korona tartományait is magába foglalta volna. Akaratos uralkodó lévén sikerült levernie több, az uralmát megingatni készülő lázadást is, valamint a Német-római Birodalom császárának is koronáztatta magát.⁴⁶ László

⁴¹BARONAS,Darius, ROWELL, S.C., The Conversion of Lithuania From Pagan Barbarians to Late Medieval Christians, Vilnius, THE INSTITUTE OF LITHUANIAN LITERATURE AND FOLKLORE 2015, 266-269

⁴²V. Útszülött László apja halála után született meg, így nagy megkönnyebbülést okozott a Habsburgoknak jövelele.

⁴³Дворник. Френсис, Словени у Европској историји и цивилизацији, Београд, Clío, 2006, 423-424

⁴⁴Pálosfalvi Tamás, Magyarország története 7 A Hunyadiak kora 1437-1490, Kossuth Kiadó, Budapest, 2009, 13-15

⁴⁵Ágoston Gábor, Az Oszmán hódítás és Európa, Rubicon Intézet, Budapest, 2022,65-67

⁴⁶Zoltan Đere, Habzburška monarhija 1526-1792, 2014, Monografije br. 60, Novi Sad, 53-55

inkompetenciája és nagybátyja hatalomvágya vezetett a Hunyadi-kormányzóság kezdetéhez. A legismertebb Hunyadi-sikernek, azaz a legnagyobb törökverésnek talán az 1456-os nándorfehérvári ütközetet vehetjük számon, amikor is a Konstantinápolyt elfoglaló Hódító Mehmed seregeire Hunyadi döntő vereséget mért, ám a csata után nem sokkal életét vesztette. Ezután nem sokkal V. László is megtért teremtőjéhez, 1457. november 23-án.⁴⁷ A július 22-én aratott ünnep az egész világot talán ráébresztette arra, hogy a törökkel is fel lehet ám venni a kesztyűt. A pápa augusztus 4-ét ezután főünneppé nyilvánította, majd déli harangszót rendelt el.⁴⁸ Ezzel egy új, a magyar államot megszilárdító uralkodóház korszaka kezdődött el, mely a XV. század végéig tartott, amely a Hunyadiak nevét örökre belevészte a könyvekbe. Mátyás nem csak a belpolitikai⁴⁹ szintén tudott bizonyítani, hanem külpolitikaájában, illetve hódításaiban is kitűnt. Sikeresen tudott szembeszállni az oszmán hódítással két nagy szultán idejében is.⁵⁰ A legsikeresebb hadjáratai tartozik az 1463-as délvidéki és boszniai hadjárat, az 1467-es moldovai hadjárat, valamint a már korábban említett kenyérmezei csata is 1479. október 13-án.⁵¹ Másik nagy ellenfele elődjének nagybátyja, Frigyes volt. Frigyes unokaöccse halála után megkaparintotta Alsó-Ausztria területeit, emellett egy univerzális birodalomról álmodozott-melynek mottója az AEIOU lett.⁵² Mátyásnak még halála előtt sikerült borsot törni Frigyes orra alá törni, amikor 1485-ben elfoglalta Bécset. Ám nem sokáig élvezhette az osztrák főváros kényelmeit, hiszen 1490-ben hirtelen elhunyt. Ezek után ismét a Jagellók vették irányításuk alá Magyarországot, amivel megkezdődött az ország lassú, de biztos hanyatlása.⁵³

Az 1490-es évet kisebb belviszályok övezték, melyet a nagyurak megosztottsága jellemzett, főként a két legesélyesebb jelölt – Corvin János és a későbbi Jagelló II. Ulászló - között. Amint ismeretese ebből a viszályból a Jagelló- párt kerekedett felül. II. Ulászló 1490-1516 uralkodott. Talán maga sem gondolta, hogy tevékenységével megalapozza majd egy

⁴⁷Дејан Микавица et al, Срби у Хабзбуршкој монархији од 1526 до 1918., Књига 1-2, Прометеј-Филозофски факултет-РТВ, Нови Сад 2016, 20, Zoltan Đere, Habzburška monarhija 1526-1792, 2014, Monografije br. 60, Novi Sad, 51-52

⁴⁸<https://rubicon.hu/kalendarium/1456-julius-22-a-nandorfehelyvari-diadal> (megtekintés dátuma: 2022. 09. 13.)

⁴⁹Mátyás pénzügyi reformjai nagyban hozzájárultak az állam anyagi megsegítéséhez a török háborúk idején. Kidolgozója valószínűleg Ernuszt János volt. Továbbiakért lásd: E. Kovács Péter: Matthias Corvinus, Officina Nova, Budapest, 1990.

⁵⁰II. Mehmed (1444-1446, 1451-1481) és II. Bajazid (1481-1512). A török-magyar háborúk Mehmed halála után valamelyest lecsendesültek, ugyanis II. Bajazid és annak fia Szelim inkább a mediterráni, majd később ázsiai politikájukat erősítették.

⁵¹<https://mek.oszk.hu/09400/09477/html/tartalomjegyzek.html> (Bánlaky József, A magyar nemzet hadtörténelme, megtekintés dátuma: 2022.09.14.)

⁵²Ez a mottó 1437-ben jelentkezett először, és több jelentéssel bír. Ezek közül a legismertebb az Alles Erdreich ist Österreich untertan.

⁵³Zoltan Đere, Habzburška monarhija 1526-1792, 2014, Monografije br. 60, Novi Sad, 52-53, Martyn Rady, A Habsburgok, Helikon, Budapest, 2022, 60-61

másik dinasztia hatalmát a Kárpátok ölében. Az 1505-ös rákosi végzés után, megállapodást kötött a Habsburgokkal, melynek értelmében fia Máriát, illetve lányát Ferdinánd veszi majd el.⁵⁴ Az alig tízéves László szintén nagy belharcok árán tudta megragadni és Jagelló kézben tartani az államot. Persze szerencséjére az ország nagyjai támogatták- pár kivétellel-, de szembe kellett néznie azzal, hogy egyesek a rákosi végzésre hivatkozva nem szerették volna a trónon látni, az általuk tapasztalatlannak és inkompetensnek vélt trónörökösöt. Az bizonyos, hogy ezek a belviszályok vezettek ahhoz, hogy Magyarország könnyű ellenfélnek számítson a törökkel szemben.⁵⁵

A Jagellók és Magyarország még ekkor is kaptak egy kis időt, hogy taktikát tudjanak változtatni. Történt ugyanis, hogy II. Bajazid uralkodása alatt az Oszmán Birodalom egyfajta kisebb hanyatlásnak indult. I. Szelim, az új szultán április 24-i uralkodásával azonban új időszak kezdődött az oszmán történelemben, melyet a birodalom virágzásaként, másként pedig a birodalom fénykoraként ismerünk. Szelim felismerte a helyzet súlyosságát, ezért már rövid uralkodásának kezdetén, 1514-ben a Szafavidákkal kellett szembenéznie, akik az angórai csata óta talán a birodalom fennmaradásának legnagyobb veszélyét jelenthették. Az augusztus 23-án lejártszódó csáldiráni csata és a folyó évben lejártszódó összecsapások végére az ellenséges csapatok már a megsemmisülés szélére kerültek a veszteségek miatt. Ezután a győztes szultán a Mamelukok uralta Egyiptom és Szíria felé vette az irányt. Két év alatt (1515-1517) az egyik legrégebbi ellenségüket is sikerült likvidálniuk az oszmán hadaknak. Emellett a XVI. század egyik leghíresebb személye is átállt az oszmánok oldalára, nevezetesen Hayredin Barbarossáról van szó, az az egyik legismertebb földközi kalózról, aki még egy szultánával is gazdagította a háremet és a birodalmat.⁵⁶ Mivel rövid uralkodása alatt biztosítani tudta az állam határait Ázsiában és Afrikában, fia a Törvényhozóként is ismert Szulejmán könnyen tudta csapatait mozgósítani Közép-Európa felé, ahol a magyarok instabilitása nagyban megkönnyebbítette helyzetét.⁵⁷

Azonban a közép-európai bástyának korántsem volt ily fényes a helyzete. Népeisége meghaladta a hárommilliót, ám több történész is Magyarországot akkoron a „gazdag föld,

⁵⁴Tringli István, Magyarország története 8, Mohács felé 1490-1526, Kossuth Kiadó, Budapest, 2007, 44-46

⁵⁵Fraknói Vilmos, A Hunyadiak és a Jagellók kora (1440-1526), Athaneum. Budapest, 1896, 249-252

⁵⁶Nevezetesen ő rabolta el a parosi nemesi család sarját Cecilia Venier-Bafót, akit mindnyájan csak Afife Nurbanu szultánaként ismerünk.

⁵⁷Роберт Мантран (приредно), Историја Османског царства, Београд, Clio, 2022, 158-165

szegény ország⁵⁸” mondattal jellemezte. Való igaz, hogy a király észrevette a déli határon megjelenő veszélyt, ezért fegyelmet vezetett be az adóztatásban, s elkezdte gazdaságpolitikáját javítani, viszont mindez hiába való volt. Az ország már sajnos olyan mély problémákkal küzdött, melyeket ezek az intézkedések sem tudtak kijavítani⁵⁹. Továbbá Szapolyai, a Jagellók egyik legnagyobb ellenlábasa a XVI. század elején már többször is ellenlábasaként tűnt fel. Emellett többször is tűzközelben találta magát- 1514-ben a Dózsa-féle parasztfelkelés idején, illetve 1519-ben mikor egy alvajdája ellen fellázadtak-, ám Szapolyai ereje folyamatosan nőtt egészen haláláig, ám 1529-től már, mint török vazallus.⁶⁰

Ilyen erőviszonyokkal találta magát szembe a fiatal II. Szulejmán⁶¹(1520-1566), amikor 1521-ben hadait Nándorfehérvár alá vezényelte. Szapolyai a csatából – akárcsak később a mohácsiból is- kimaradt, így hadai nem vettek részt a küzdelmekben.⁶² Szulejmánnak egyik szemét továbbra is a keleti frontokon kellett tartania, ezért kisebb hadseregekkel indult neki Magyarországnak május 18-án. A pasák között kisebb-nagyobb ellentétek voltak annak kapcsán, hol is támadjanak a meggyengült országra. Mindenesetre sikeresen tudták már júliusban bevenni Szabács várát, pár nappal később pedig már Zimony is elesett. Sajnálatos módon a magyar végvárrendszer egyik legerősebb támpontja sem tudott sokáig ellenállni, 66 napos ostrom után augusztus 29-én megadta magát Nándorfehérvár is.⁶³ Az elfoglalt várat a szendrői szandzsákhöz csatolták, majd eleste után két héttel szeptember 15-én a szandzsák központjává tették meg.⁶⁴

Az egyik leghitelesebben megírt történelmi forrás ezzel az eseménnyel kapcsolatban Zay Ferenc műve.⁶⁵ Zay, aki a XVI. századi magyar történelemből fontos számos fontos dokumentummal látta el a magyar történészeket, maga is részt vett a 20-as, valamint 30-as évek csatáiban, Buda sikertelen felszabadításában, valamint Eger alispánja is lett. Emellett fontos diplomáciai küldetéseken is részt vett Isztambulban 1553-1557 között.⁶⁶ Munkájában nem

⁵⁸ Kulcsár Péter, A Jagelló-kor, Budapest, 1981, 16. B. Szabó János, A Magyar Királyság hadszerkezete és hadserege (1490-1529) itt: B. Szabó János, Fodor Pál (Szerk.), Új korszak határán, Bölcsészettudományi Kutatóközpont, Budapest, 2022, 151

⁵⁹ B. Szabó János, A Magyar Királyság hadszerkezete és hadserege (1490-1529) itt: B. Szabó János, Fodor Pál (Szerk.), Új korszak határán, Bölcsészettudományi Kutatóközpont, Budapest, 2022, 149-152

⁶⁰ Barta Gábor, A Sztambulba vezető út (1526- 1528), Magvető, Budapest, 1983, 45-47

⁶¹ Egyesek I. Szulejmánként nevezik meg, ám a török interregnumban rövid ideig uralkodott Szulejmán nevű szultán, így én is ennél a megnevezésnél maradtam.

⁶² Barta Gábor, A Sztambulba vezető út (1526- 1528), Magvető, Budapest, 1983, 47

⁶³ B. Szabó János, A mohácsi csata, Corvina, Budapest, 2006, 42-44, Zoltan Đere, Habzburška monarhija 1526-1792, 2014, Monografije br. 60, Novi Sad, 86-87

⁶⁴ Ágoston Gábor, Az Oszmán hódítás és Európa, Rubicon Intézet, Budapest, 2022, 151

⁶⁵ AZ LANDORFEJÉRVÁR ELVESZTÉSÉNEK OKA E VÓT, ÉS ÍGY ESÖTT

⁶⁶ Attila Barany, Ferenc Zay -Biography in Christian-Muslim Relations A Bibliographical History Volume 7, Central and Eastern Europe, Asia, Africa and South America (1500-1600), Brill, Leiden, 2015, 208-09

csak a magyar társadalom hibáit vitatja, hanem mint az események résztvevője is tárgyilagosan vitatja meg a történeteket. Sajnálatos módon a magyar középkori állam bukásának első fázisa itt játszódott le, ahol már oly sokszor véres küzdelmek árán sikerült legyőzni az ellenséget, ahogyan Zay fogalmaz: „Ez vége lett vót az jó Landor-Fejírvárnak, ki alatt annak előtte való jó magyarok idejébe szántalan sok ezer pogánnak esött vót feje el, viszont esmeg abbul sok jámbor keresztyénnek mastani időbe.”⁶⁷

Európa a XVI. században

A tizenhatodik század, mely talán egyeseknek unalmasnak, valamint a középkor lezárásának tűnik, valójában a „drasztikus változások kora”⁶⁸ jelzővel is említhető. Valójában, a középkort lezáró oszmán terjeszkedés, valamint az állam XVI. századi konszolidációja mellett sokkal nagyobb és fontosabb dolgokról is szót kell ejtenünk.⁶⁹

A nagy földrajzi felfedezések időszak nem Kolumbusznál, emellett nem is a Spanyol Birodalomnál kezdődik, hanem a XV. század elején kezdődő Portugál Birodalom kalandozásával. Az egyik legkiemelkedőbb alakja Tengerész Henrik⁷⁰ volt, aki anyagilag könnyedén tudta utazásait támogatni, hiszen királyi sarj volt. A portugálok jelentősége, talán úgy tűnhet, hogy az idő múlásával gyorsan apadt, mégis Indiába eljutva közelebb kerülhettek az oszmánokkal is, illetve egy teljen új világot és anyagi javakat felfedezvén gazdaságilag is megváltoztatták Európát. Ez nem volt máshogyan a spanyolokkal sem, akik Dél- és Közép-Amerika nagyobb részét vették uralmuk alá⁷¹. Érdekes itt megjegyeznünk, hogy a legnagyobb mennyiségben történő anyagi javakkal történő kereskedés, valamint a nagyobb terjeszkedések V. Károly nevéhez fűződnek, aki nevezetesen Habsburg volt. Az anyagi javak mellett azonban Európa kulturális fejlődéséhez az aztékok, maják és inkák leigázása- az az a spanyolok erőszakos terjeszkedése az őslakos népek területén- hatalmas pecsétet hagyott. A más kultúrákkal való találkozás- akik persze a fehér embert felsőbb rendűnek tartotta magánál- az európai népek számára egyfajta bizonyosságot adott arról, hogy neki kell a bolygót uralnia, úgy anyagilag, mint kulturálisan, hiszen az általuk vélt „elmaradott népek” erre nem képesek, ha már az egyszerű embert is istenekként tisztelik.⁷²

⁶⁷ Zay Ferenc, Az Lándorfejérvár elvesztésének oka e vót, és így esött (<https://terebess.hu/keletkultinfo/zay.html> , megtekintés dátuma: 2022.09.21.)

⁶⁸ H.G. Koenigsberger, Europe in the Sixteenth Century, Longman, London, 1989, 1-3

⁶⁹ Роберт Мантран (приредио), Историја Османског царства, Београд, Clío, 2022, 158

⁷⁰ Portugálul Infante Dom Henrique de Avis

⁷¹ Angus Konstam, Atlas der großen Entdeckungsfahrten, Weltbild, Augsburg, 2000, 14-15, 24-25, 58-59, 90-91

⁷² David M. Jones, Incas, Hermes, Leicestershire, 2013, 238-389 Charles Phillips, Aztecs & Maya, Hermes, Leicestershire, 2013, 236-239

A jelenségeket, amelyek magát Európa területét érintik ebben a bekezdésben fogom bemutatni. Magától értetődő, hogy míg a városi lakosság helyzete, ha nem is kielégítő, de elfogadható volt, addig a falusi népesség nagyban szenvedett. Erre még tetőzött az újonnan importált termékek iránti való láz, melynek hatására kirobbant az egyik legnagyobb, illetve az egyik első infláció. A két európai industrializációs központ pedig Észak-Itáliában és Németalföldön jött létre.⁷³

Társadalmi változásokat megfigyelve pedig két fontos esemény játszódott le ezen időszakban. Az egyik Európa szívében, a másik pedig egyik délibb csücskében. A kettő közül időrendi sorrendben előbb az itáliai háborúk állnak. Az Apennini-félsziget államai között nem volt barátságos a viszony, mely miatt gyakorta összetűzésekre került sor nem csak a nagyhatalmak, hanem az Itáliában található államok között is. Egy ideig a lódumi szerződés biztosította a békét, ám a belpolitikai helyzet megváltozása miatt gyorsan megváltoztak a körülmények.⁷⁴ Ez a fél évszázadnál is tovább tartó eseménysorozat megváltoztatta a külpolitikai viszonyokat, ezzel megalakítva a modern kor első katonai tömbjeit, illetve megkezdődtek a Habsburg-Valois-ellentétek időszaka is. Ami még fontos, hogy a háborúzás módja és diplomáciája is más lett. Új fegyverek és taktikák jelentkeztek, melyeket később is használni fognak. Itt még beszélnünk kell arról is, hogy Franciaország, aki a kereszténység egyik védelmezőjeként propagálta magát, már-már szövetségeket tervezett a kereszténység legnagyobb ellenfelével, az Oszmán Birodalommal. Az itáliai háborúk kellős közepén pedig a Habsburgok megkaparintották Magyarországot és Csehországot is, ezzel is körbe zárva a nyugat-európai hatalmat.⁷⁵

A másik nagy jelenség természetesen a reformáció. Luther Márton, aki az indulgencia cédulák ellen lépett fel, teljesen megváltoztatta a térség vallási összetételét. Mivel a bűnbocsánatot elősegítő cédulák árusítása inkább az egyház gazdagodását volt hivatott elősegíteni⁷⁶, mint a hívők tisztaságát, Luther igazolva léphetett fel az öntörvényű egyház ellen, amikor kifüggesztette a 95 pontját.⁷⁷ Sajnálatos módon a következmények nem az egyházat érintették legjobban, hanem az egyszerű embereket. Pár évvel a 95 pont megjelenése után, valamint a mohácsi csata lejátsszódása előtt parasztfelkelések- és háborúk rázták meg Európát.

⁷³ H.G. Koenigsberger, *Europe in the Sixteenth Century*, Longman, London, 1989, 29-31, 34, 52

⁷⁴ Luigi Salvatorelli, *Sommario della storia d'Italia*, Giulio Einaudi, Torino, 2012, 257-259

⁷⁵ *The Italian wars*, 8-9, 11-12, 136-137

⁷⁶ Mihelyt a pénz a perselyünkben landol, a lélek a tűzből kivándorol! (Sobald das Geld in Kasten kling, Die Seele aus dem Fegfeuer springt!) Lucien Febvre, *Un destin Martin Luther*, Presses universitaires de France, Paris, 1968, 74

⁷⁷ Thomas Kaufmann, *Erlöste und Verdammte*, C.H.Beck, München, 2017 85-89, 111-113

Az újdonság, melyet gyakran nem veszünk figyelembe a nyomdászat megjelenése, illetve ebben a korban betöltött szerepe. Az egyik leghíresebb cikkely, mely ebben az időszakban jelent meg a Parasztság tizenkét követelése/ pontja.⁷⁸ A háborúk az egész XVI. századot követték⁷⁹, valamint végső kulminációjukat a harmincéves háború lezárásával érték el.⁸⁰

Ilyen körülményekkel szembenézve kellett az európai országoknak harcolniuk a törökökkel, akiknek amellet, hogy jól jött terjeszkedésük megszervezésében Európa mozaikokra való hullása, történelmük legnagyobb uralkodóját tudták ebben az időszakban a trónra ültetni.

„NEMZETI NAGYLÉTÜNK NAGY TEMETŐJE, MOHÁCS!”⁸¹

A fiatal magyar király sajnos hiába igyekezett kihasználni a törökök nehéz helyzetét keleten, békét kötve a szultánnal az 1512-es, 1516-os és 1519-es években, mégis az új Szultán már 1521-ben elfoglalta Nándorfehérvárat.⁸² II. Ulászlónak sikerült még egyben tartania a végvárrendszert, ám fiának mer nehezebb dolga akadt, és a pénzhiány egyre fokozódott. Ez a jelenség talán a legfőbb oka, hogy sor kerülhetett az első nyílt mezei csatára az oszmánok és a magyarok között. Annak ellenére, hogy a magyarok szervezettsége mondhatni elég jó volt, hisz taktikájukat arra az eszmére alapozták, hogy az oszmánok nem tudnak oly gyorsan megfélemlítést felvenni, így a támadást megindítva gyorsan tudnak majd döntő vereséget mérni rájuk. Ha csak alapul vesszük, hogy Szulejmán április 23-án hagyta el a fővárost, elmondhatjuk, hogy elég rövid idő alatt, mindössze négy hónap alatt sikerült egészen Mohácsig jutnia.⁸³ Azonban a szultáni és az anatóliai seregek is folyamatosan érkeztek a harctérre, hiába kaphatta azt a jelentést II. Lajos, hogy a „győzelem már csak kajnyújtásnyira van” a csata a magyarok vereségével fejeződött.⁸⁴ Mivel az ország király nélkül maradt egy időre, s emellett egyes bárói, valamint tehetős családok saját vagyonukat szerették volna növelni, elkezdték Magyarország területeinek „meghódítását”. A nemesi titulusokra is jellemző volt egyfajta „devalváció”,

⁷⁸ Zwölf Artikel gemeiner Bauernschaft

⁷⁹ Megjegyzésként meg kell hagynunk, hogy a németalföldi felkelés, valamint a francia vallásháborúk is nagyban kötődtek a németországi eseményekhez.

⁸⁰ Thomas Kaufmann, Erlöste und Verdammte, C.H.Beck, München, 2017 161-163

⁸¹ Több történész és író is így emlékezik meg a történelem és a modernkor talán legnagyobb magyar vereségéről. Sokan ezt a szállóigét Csokonai Vitéz Mihálynak tulajdonítják, azonban kevesen tudják, hogy mégis Kisfaludy Károlynak köszönhetően vált ismertté.

⁸² Kiss Lajos, Nándorfehérvár bukása, Hadtörténelmi Közlemények 1889. évfolyam (2. kötet. Budapest, 1889), 390

⁸³ Ágoston Gábor, Az Oszmán hódítás és Európa, Rubicon Intézet, Budapest, 2022, 154

⁸⁴ Győre Zoltán, Pfeiffer Attila, „NEMZETI NAGYLÉTÜNK NAGY TEMETŐJE, MOHÁCS!”, TANULMÁNYOK 2017/1. Bölcsészettudományi Kar, Újvidék, 2017, 193-195

hiszen a mohácsi csatát követő évektől egészen a Bocskai-felkelésig 50 titulus kiosztását említhetjük meg, amely átlagban majdnem egy ajándékozás évente.⁸⁵

Ez és az ezt követő események teremtettek meg egy univerzális Közép-Európa létrejöttét megcélzó koncepciót. Ennek az ideának a lehetőségét mégis sokkal később, talán a nagy bécsi háborút lezáró 1699-es, illetve az 1718-as békék megkötése után tapasztalhatta meg az akkori társadalom. Azonban nem veszthetjük azt sem szem alól, hogy a feldarabolt és megosztott országot mégsem sikerült teljesen elfoglalni, így már a XVI. század végén és a következő század elején már valamelyest élhetett a remény, hogy a Habsburgok majd egy napon létrehozhatják azt a birodalmat, amelyet az összes Európa szívében lévő terület alkothat majd.⁸⁶

Cathrine Horel arra is kitér több munkájában, hogy bár a győzelem teljesen egyszerűnek tűnhetett, valójában nem igaz pecséttel látták el az eseményeket. Az persze igaz, hogy Lajos életét vesztetette, és a csata ideje is csak pár óra volt, de a magyar hadak bátran vonultak fel a törökökkel szemben.⁸⁷ Emellett fontos kiemelni, hogy a mohácsi csatára való megemlékezések valahol a XIX. század közepén kezdődtek meg, főleg miután a szabadságharc leverését követően hatalmas terror alá helyezték a lakosságot.⁸⁸

Mielőtt a hódoltsági és a XVI. századi történelem írott forrásaival kezdenék foglalkozni, meg kell említenem a demográfiai változások történetét. A XV. század végén lévő statisztikákról már szó volt, illetve Magyarország lakossági összetételéről is esett már pár szó. Szulejmán hét, a magyarok ellen irányuló hadjárata során a lakosság nagyobb része északra menekült, persze az életben maradtakra gondolva. Etnikai összetételében pedig a magyarok száma 75-80%-ról 50%-ra esett. Főként a délszlávok betelepődése okozta ezeknek az arányoknak a változását.⁸⁹ A legjobb példa ezen változások bemutatására talán a Csanádi szandzsákban 1567-ben és 1579-ben összeírt defterek összehasonlítása.⁹⁰

Természetesen tűnhetett úgy az akkori magyar társadalomnak, hogy a Habsburg-árulás, az az, hogy Mária királyné az országot irányító maradék arisztokráciával, Szalaházyval,

⁸⁵ Pálffy Géza, Baróni a magnáti v Uhorskom kráľovstve v 16. storočí v Magnátske rody v našich dejinách 1526 – 1948 (Frederik Federmayer a kolektív), Almanach, Martin, 2012, 17-19, 23

⁸⁶ Catherine Horel, CETTE EUROPE QU'ON DIT CENTRALE. Des Habsbourg à l'intégration européenne 1815-2004, Beauchesne, 2009, 55-56, 60-62

⁸⁷ <https://halshs.archives-ouvertes.fr/halshs-03090251/document> (megtekintés dátuma 2022.09.29.)

⁸⁸ <https://books.openedition.org/pur/104666> (megtekintés dátuma: 2022. 09. 29.)

⁸⁹ Đere Zoltan, Ratovi i stanovništvo Ugarske 1521-1718 u Istraživanja 25, Filozofski fakultet, Novi Sad, 2014, 119-122

⁹⁰ Arpad Pača, Srbi i Mađari u Čanadskom sandžaku u drugoj polovini XVI. veka u A szerb- magyar viszonyok a történelemben, Filozofski fakultet, Novi Sad, 2007, 87-91

Thurzóval és Bornemisszával elmenekült Budáról. A törökök pedig megkezdték a lakosság fosztogatását, illetve tovább nyomultak a közép-európai síkon, melynek egyik nagy következménye az 1529-es bécsi ostrom volt.⁹¹

A magyar történelem fontosabb feljegyzései a hódoltság korából

Mivel a munkám a kapcsolatokról és a forrásokról, nem pedig a politikai történelemről szól, így az elkövetkező pár sorom alatt is a forrásokról fogok beszámolni. Mindenesetre a legtöbb és legjobban összegyűjtött korpuszok a mohácsi vész írott forrásait tartalmazzák. Meg kell hagynunk, hogy a magyar történelmet illetően ezeket a forrásokat három kategóriába soroljuk: nyugati, magyar és török források. Brodarics István azokat a történelmi eseményeket örökítette meg, melyek a magyarok és Szulejmán között játszódtak le a mohácsi csata idején. Természetesen nem csak magát a csatát, hanem az azt megelőző időszakot is bemutatja, említést tesz a törökök balkáni terjeszkedéséről, illetve a Habsburgok által kötött házasságok politikájáról is, valamint a Mohácsot követő eseményekről fejleményekről.⁹² Verancsics Antal munkája Lajos trónra való jutása óta megtörtént eseményeket jegyzi fel. Ami itt érdekességnek számíthat, hogy több helyen is megemlíti Jovan Nenadot, az öntitulált szerb cárt, aki a mai Vajdaság és Csongrád- Csanád megye területén egyfajta forradalmi tevékenységet hajtott végre.⁹³ Szerémi György *Levelek Magyarország romlásáról* című munkájában egy hosszabb periódust követhetünk nyomon. Mindezeket a történéseket a Jagellók hatalmának Magyarországon való megszilárdulásától, egészen a három részre való szakadásig követi, keresve a bűnösöket és a társadalmi változásokat is kutatja.⁹⁴

Török forrásokból is akad jócskán, ám nem mind rejt számunkra megfelelő mennyiségű adatot. Szulejmán naplója talán túl szubjektívnek is felfogható. Uralkodásának történetéről Ferdi azonban már kicsit objektívan számol be.⁹⁵ A törvényhozó szultán története valójában azért is érdekes, mert a köztudatba segítette ezt a terminust, amelyet mai napig is használunk. Dzselaálzáde Musztafa *Az országok osztályai és az utak felsorolása* nevet viselő munkájában kamatoztatta jegyzői tudását, valamint kihasználta a nagyvezírral való szoros kapcsolatát is.⁹⁶ Nem csak országokat, hanem városokat is bemutat fontos történelmi időpontokban.

⁹¹ Pach Zsigmond Pál (Szerk.), *Magyarország története 1526-1686*, Akadémiai Kiadó, Budapest, 1987, 149-151

⁹² Katona Tamás (Szerk.), *Mohács emlékezete*, Európa könyvkiadó, Budapest, 1979, 11-49

⁹³ Katona Tamás (Szerk.), *Mohács emlékezete*, Európa könyvkiadó, Budapest, 1979, 58-63

⁹⁴ Szerémi György, *Epistola de Perdicionem Regni Hungarorum*, MTA, Pest, 1857, 1-408

⁹⁵ Katona Tamás (Szerk.), *Mohács emlékezete*, Európa könyvkiadó, Budapest, 1979, 368-386

⁹⁶ Katona Tamás (Szerk.), *Mohács emlékezete*, Európa könyvkiadó, Budapest, 1979, 390-420

Kemálpasazádé Mohácsnéme munkája már inkább a véres leszámolásokról híres, persze néha túlzásokkal is megfűszerezve mutatja be a mohácsi csata lefolyását és az azt követő időszakot⁹⁷.

Ahogy csak az előzőkből, úgy a nyugati forrásokból is akad bőven. Kihasználnám kutatói szabadságom, hogy most a mohácsi csatától elugorva egy pár évtizeddel későbbi munkát mutassak be. Auger Gislen de Buzbek a XVI. század folyamán maradandót alkotott. Nagy tudásának és V. Károlyhoz való közelségének köszönhetően Isztambulban kötött ki. Négy levelet juttatott el a nyugat számára, melyek fontos információkat tartalmaztak, illetve ezzel elkezdődött Európa muszlim, valamint a muszlimok európai felfedezése. Első levelében, melyet 1555. szeptember 1-i keltezéssel látta meg a napvilág, először is egy általános leírást nyújt a török társadalomról, és az állami apparátus felépítéséről. Maga is kijelenti, hogy műve rossz stílusban készült el, mely miatt elnézést is kér. Több fontos történelmi eseményt is megemlít, emellett leírást ad a nagyobb városokról is, akárcsak Nándorfehérvár.⁹⁸ Második levele, már valamivel jobb stílusban íródott. Ebben a levélben inkább a szultán udvara és családja került a reflektorfény alá. Fontos leírásokat ad Hürrem szultánáról, beteg fiáról Cihangirról, valamint Musztafa herceg kivégzéséről is, mely mai napig a történészek egyik legvitatottabb története az oszmán történelemben.⁹⁹ A történet annyira komplex, hogy kevés a tudományos munka ennek kapcsán. 1553-ban Szulejmán már hadjáratra indult a Szafavida Birodalom ellen, ám október 6-án végzetes döntést hozott, mely az egész birodalmat befolyásolta.¹⁰⁰ A harmadik levél 1560. június 1-i keltezéssel került a világ szeme elé. Ez volt talán a legösszetettebb levele, melyet kiadott. Az embereket megrendítő földrengéstől kezdve a szultán főbb tanácsosainak életén át, Szulejmán új hadviseléseit is bemutatja.¹⁰¹

⁹⁷ Katona Tamás (Szerk.), Mohács emlékezete, Európa könyvkiadó, Budapest, 1979, 333-350

⁹⁸ Buzbek első levele itt: Pisma iz Turske, Karpos, Beograd, 2013

⁹⁹ Buzbek második levele, 1556. július 14., Pisma iz Turske, Karpos, Beograd, 2013

¹⁰⁰ Zahit Atçil, Kanuni Sultan Süleyman Oğlu Sehzade Mustafa'yı 1553'te Neden Boğdurttu? in OSMANLI ARAŞTIRMALARI 48, İstanbul, İsam, 2016, 67-72

¹⁰¹ Buzbek harmadik levele itt: Pisma iz Turske, Karpos, Beograd, 2013